

Prof. dr hab. Małgorzata Cywińska
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Anny Gawel- Mirochy pt. „Zajęcia plastyczne jako działania pedagogiczno - terapeutyczne w pracy z dziećmi odrzuconymi rówieśniczo”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Urszuli Szuścik oraz promotor pomocniczej dr Joanny Skibskiej

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Anny Gawel - Mirochy przedstawia dużą wartość teoretyczną, praktyczną i społeczną. Wzbogaca wiedzę z zakresu sytuacji trudnych dzieci takich, jak odrzucenie rówieśnicze odznaczające się dużą złożonością, stresogennością, traumatycznością. Wymaga ono zatem szczególnej pedagogicznej, psychologicznej uważności ze względu na niezwykle destrukcyjne rzutowanie go na wszystkie sfery życia dziecka.

Zjawisko odrzucenia rówieśniczego nie jest problemem zbyt często podejmowanym badawczo toteż bardzo cenne jest, że mgr Anna Gawel - Mirocha skierowała swój namysł naukowo- empiryczny na poszukiwanie sposobów przywrócenia odrzuconej jednostki grupie, odwołując się w tym celu do zajęć plastycznych, ich znaczenia w procesie redukcji skutków zjawiska odrzucenia rówieśniczego. Autorka podjęła się wykonania ambitnego i trudnego zadania polegającego na opracowaniu autorskiego programu pedagogiczno - terapeutycznego, a następnie ustaleniu efektywności tegoż programu w kontekście nabywania przez dzieci odrzucone rówieśniczo między innymi kompetencji społecznych, umożliwiających im harmonijne funkcjonowanie w grupie.

Rozprawa doktorska mgr Anny Gawel- Mirochy obejmuje 282 strony tekstu oprócz załączników i składa się z pięciu obszernych, starannie opracowanych rozdziałów. Pierwsze trzy rozdziały mają charakter teoretyczny, czwarty przedstawia metodologiczne podstawy badań, a piąty stanowi prezentację wyników badań własnych. Końcowy fragment dysertacji

zawiera: podsumowanie, zakończenie, bibliografię oraz spis schematów, rysunków, tabel, wykresów.

Pierwszy rozdział wprowadza Czytelnika w relacje rówieśnicze dzieci, kształtowanie się ich doświadczeń społecznych na tle grupy rówieśniczej. Autorka w kontekście procesów socjalizacyjnych definiuje grupę rówieśniczą, ukazuje znaczenie relacji rówieśniczych nawiązywanych przez dziecko, nakreślając rolę rodziny i szkoły w tym obszarze. Omawia też tworzenie się w obrębie grupy zróżnicowanego układu pozycji i ról poszczególnych członków, jak również znaczenie nauczyciela w powstawaniu wspomnianego układu pozycji, w kreowaniu przez niego klimatu klasy szkolnej.

W rozdziale drugim omówiono problematykę odrzucenia rówieśniczego w klasie szkolnej przedstawiając definicje tego zjawiska, jego cechy, przyczyny wraz z mechanizmami prowadzącymi do wystąpienia odrzucenia w grupie dziecięcej. Zwrócono również uwagę na konsekwencje tego zjawiska dla wszystkich sfer rozwojowych dziecka. Ten aspekt namysłu Autorki znalazł odzwierciedlenie między innymi w podrozdziale dotyczącym charakterystyki rozwoju społeczno- emocjonalnego dziecka, wzbogaconego znacznie o teorię rozwoju psychospołecznego Ericka H. Eriksona i teorię konstruktywizmu.

Rozdział trzeci prezentuje treści dotyczące działań plastycznych dzieci. Uwzględnia on charakterystykę terapii przez sztukę, jej podstawowe cele, funkcje, teorie składające się na teoretyczne podstawy arteterapii. Innym znaczącym aspektem analiz tej części pracy stała się terapia przez sztukę stanowiąca wprowadzenie do opisu rozwoju twórczości plastycznej dzieci w młodszym wieku szkolnym i ukazania możliwości stosowania w pracy z dzieckiem różnorodnych technik malarskich, malarsko- rysunkowych, graficznych i przestrzennych.

Dokonując ogólnej oceny części teoretycznej pracy stwierdzam, że ma ona charakter erudycyjny. Doktorantka wykazuje się dużą znajomością literatury pedagogiczno - psychologicznej krajowej i zagranicznej, należy dodać, trafnie dobranej z punktu widzenia omawianego tematu. Analizy teoretyczne przedstawione przez Doktorantkę są wielostronne, stanowiące bardzo dobrą podstawę do wyłonienia i realizacji własnych zamierzeń badawczych, a zatem tworzące mocne metodologiczne podstawy badań empirycznych. Na uwagę zasługuje przy tym nie tylko umiejętność dokonywania właściwej analizy literatury przedmiotu przez Doktorantkę, ale także jej syntezy, o czym świadczą wieńczące każdy rozdział podsumowania.

Po lekturze tej niezwykle zajmującej części teoretycznej nasuwają mi się refleksje dotyczące pewnego uszeregowania treści, które poddaję pod rozwagę Doktorantce, szczególnie w przypadku publikacji pracy, jej podstaw teoretycznych i rezultatów

badawczych, co bardzo rekomenduję. Szanując sposób myślenia Doktorantki sugeruję rozważenie możliwości połączenia pewnych treści wchodzących w zakres różnych podrozdziałów. Zapobiegłoby to moim zdaniem pewnym powtórzeniom. Chodzi np. o treści związane z procesem socjalizacji, który opisywany jest między innymi od strony definicyjnej w pierwszym podrozdziale rozdziału I (s.13 - 14 i nast.) oraz w podrozdziale trzecim obejmującym problematykę klasy szkolnej. We wspomnianym podrozdziale trzecim tegoż rozdziału znajdują się także definicje socjalizacji, opis mechanizmów socjalizacyjnych (s.41-43). Podobne sugestie wysunęłabym w kontekście rozdziału drugiego prezentującego odrzucenie rówieśnicze, w którym ponadto mocniej zaakcentowałabym znaczenie rozwoju poznawczego (np. w tytule podrozdziału) dla kształtowania się właściwości emocjonalnych i społecznych dziecka. Warto byłoby także - moim zdaniem - włączyć do części teoretycznej dysertacji, treści ukazujące techniki pracy z grupą (między innymi techniki zabawowe) poprawiające trudne położenie dzieci odrzuconych. Mogłyby one stanowić wydatne uzupełnienie niezwykle istotnych zagadnień dotyczących terapeutycznego wymiaru działalności plastycznej dzieci i zostać wkomponowane do ich zajęć artystycznych. Podkreślę, iż nakreślone powyżej uwagi dyskusyjne nie zmieniają mojej bardzo dobrej oceny przedstawionych przez Doktorantkę rozważań teoretycznych Jej dysertacji.

W rozdziale czwartym Doktorantka prezentuje metodologiczną charakterystykę pracy świadcząca o Jej wysokich kompetencjach w zakresie konstruowania procedury badawczej. Główny cel badawczy pracy został ukierunkowany na poznanie oddziaływania zajęć plastycznych, prowadzonych w ramach programu pedagogiczno - terapeutycznego, na redukcję skutków zjawiska odrzucenia rówieśniczego poprzez wzrost poziomu kompetencji społecznych dzieci w młodszym wieku szkolnym. Autorka ponadto jasno skonkretyzowała cel teoretyczny i praktyczny. Cele te znalazły odzwierciedlenie w trzech głównych problemach badawczych i wyłonionych w ich kontekście problemach szczegółowych. Mgr Annę Gawęł - Mirochę interesowało, w jakim stopniu udział dzieci odrzuconych rówieśniczo w zajęciach plastycznych, realizowanych w ramach eksperymentalnego programu pedagogiczno- terapeutycznego warunkuje: budowanie stosunków interpersonalnych tychże dzieci, poprawę ich stosunków społecznych, poprawę umiejętności zachowania się w sytuacjach społecznych i umiejętności kooperacyjnych dzieci w grupie rówieśniczej oraz ich empatycznego reagowania w sytuacjach społecznych. Autorka skoncentrowała się także na elementach rysunków dzieci zmieniających się pod wpływem realizacji programu pedagogiczno- terapeutycznego i walorach terapeutycznych zajęć plastycznych uczestniczących w nich dzieci odrzuconych rówieśniczo.

Przedstawione przez Doktorantkę cele i problemy badawcze zostały sformułowane poprawnie, podobnie hipotezy badawcze, zmienne zależne i niezależne oraz ich wskaźniki. Docenienia wymaga sporządzenie bardzo czytelnego zestawienia (tabela nr 2) związku pomiędzy problemami badawczymi a hipotezą oraz zmiennymi i wskaźnikami (s. 144 - 150), a także zastosowanie przez Doktorantkę metody eksperymentu pedagogicznego naturalnego wraz z techniką grup równoległych, bowiem jest procedurą bardzo pracochłonną. Nad wyraz znaczące jest też kompetentne włączenie do badań innych metod takich, jak: metoda socjometryczna (technika „Plebiscyt życzliwości i niechęci”), metoda obserwacji (technika obserwacji skategoryzowanej), metoda indywidualnych przypadków i metoda analizy dokumentów, które znalazły odzwierciedlenie w pre-teście i post-teście planu eksperymentalnego.

Zaakcentowania wymagają ponadto właściwie dobrane narzędzia badawcze wykorzystane w trakcie przeprowadzania badań przez Doktorantkę:

- arkusz do badania socjometrycznego uczniów klas eksperymentalnych i kontrolnych;
- arkusz do poznania umiejętności współpracy dzieci w młodszym wieku szkolnym z perspektywy nauczyciela (opracowanie Agnieszki Misiuk);
- arkusz obserwacji funkcjonowania ucznia w poszczególnych obszarach zachowań społecznych (opracowanie własne Autorki);
- kwestionariusz wywiadu do poznania umiejętności współpracy dzieci w młodszym wieku szkolnym poznawanej z perspektywy dziecka (opracowanie Maria Deptuła i Agnieszka Misiuk);
- arkusz do analizy swobodnego rysunku dziecka „Ja w szkole” (analiza swobodnego rysunku dziecka zaczerpnięta z testu projekcyjnego „Rysunek rodziny” oraz „Rysunek postaci ludzkiej”).

Należy także wskazać na staranne dokonanie charakterystyki zmiennej niezależnej - czynnika eksperymentalnego oraz całego przebiegu badania eksperymentalnego, jak również próby badawczej, grupy eksperymentalnej i kontrolnej. Pragnę podkreślić, iż z uznaniem odnoszę się do opracowanego i przedstawionego w rozdziale metodologicznym projektu badawczego. Świadczy on o dużej dojrzałości metodologicznej Doktorantki i Jej dobrym przygotowaniu do prowadzenia pracy naukowej.

W rozdziale piątym mgr Anna Gawęł - Mirocha analizuje zebrany w toku badań własnych, bardzo bogaty, wartościowy materiał empiryczny. Do opracowania uzyskanych wyników badań Doktorantka posłużyła się właściwie dobranymi metodami statystycznymi

(współczynnikiem alfa Cronbacha, testem Wilcoxon dla par zależnych oraz analizą wariancji ANOVA). Analiza zgromadzonego materiału empirycznego ma przejrzysty i logiczny układ. Prowadzone rozważania wzbogacone zostały 58 zestawieniami tabelarycznymi, a w ramach analizy studium przypadku ilustracjami dzieci. Cała analiza zebranego materiału empirycznego zaprezentowana na 100 stronach dysertacji przeprowadzona została planowo, a jej tok podporządkowano realizacji postawionych sobie celów i problemów badawczych.

Opracowany przez Doktorantkę eksperymentalny program pedagogiczno - terapeutyczny odnoszący się do dzieci w młodszym wieku szkolnym potwierdził hipotezę główną i hipotezy szczegółowe na temat tego, iż uczestnictwo dzieci odrzuconych rówieśniczo w zajęciach plastycznych w znacznym stopniu przyczynia się do minimalizacji skutków tego negatywnego zjawiska wśród nich. Wyniki eksperymentu przekonują zatem o dużym znaczeniu działań twórczych w życiu dzieci, o terapeutycznym oddziaływaniu twórczości plastycznej, co Autorka w umiejętny sposób akcentuje w podsumowaniu wyników badań własnych oraz zakończeniu pracy.

Rekapitulując swoją ocenę przedłożonej dysertacji doktorskiej pragnę podkreślić, iż praca mgr Anny Gawęł - Mirochy świadczy o Jej obszernej wiedzy merytorycznej; przygotowana została na podstawie gruntownych studiów teoretycznych, opartych na bogatej literaturze, starannie przemyślanej metodologii, rzetelnie przeprowadzonych badaniach, wnikliwej i wielostronnej analizie bardzo obszernego materiału empirycznego. Ma duże walory poznawcze, zawiera też istotne treści z punktu widzenia praktyki pedagogicznej. Stanowi oryginalne rozwiązanie podjętego problemu badawczego.

Uwzględniając powyższe, z pełnym przekonaniem stwierdzam, iż rozprawa doktorska mgr Anny Gawęł - Mirochy spełnia warunki określone w art. 13.1. ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U.2017.1789 j.t. z późn. zm.); przedstawia oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, potwierdza ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Nią pracy naukowej. Tym samym wnioskuję o dopuszczenie mgr Anny Gawęł - Mirochy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 21 stycznia 2023 r.

